

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

לקחים להוראה בעקבות בחינת הבגרות בעברית: הבנה, הבעה ולשון, מועד חורף תשע"ו

במועד חורף תשע"ו התקיימה לראשונה [בחינת הבגרות בעברית](#) במתכונתה החדשה בעקבות הרפורמה ללמידה משמעותית. בתום בדיקת המחברות גובשו תובנות ולקחים להוראה שאנו מבקשים להציג בפני ציבור המורים לצורך שיפור ההוראה ולקראת בחינת הקיץ.

נושא המאמרים

היו מורים שסברו כי נושא [המאמרים](#), הפער בין חזון למציאות במעמד האישה לאורך השנים, היה זר לחלק מהתלמידים אשר לא מצאו בו עניין.

אנו מכירים בחשיבות למידה מתוך עניין בקרב התלמידים כמקדם למידה משמעותית יותר וכתנאי הכרחי להישגים טובים יותר. הנושאים המובאים במאמרים ואשר עומדים במרכז בחינות הבגרות, לעולם יהיו נושאים רלוונטיים למציאות היומיומית בתחומי החברה, התרבות, המדע, החינוך והבריאות ויעמידו במוקד סוגיות ערכיות חשובות. אנו חושבים כי טוב יעשה מורה אשר יזמן לתלמידיו מאמרים בתחומי העניין המעסיקים אותם. עם זאת חשוב לזכור כי נושאי בחינת בגרות, הפונה לכלל אוכלוסיית התלמידים, לא תמיד יקלעו לטעמים האישי של כלל התלמידים.

הבנת הנקרא

שאלון הבחינה כלל שלושה טקסטים: שני מאמרים וטבלת נתונים בהיקף כולל של כ-1500 מילים.¹ פרק ההבנה כלל שלוש שאלות בממד פרשנות והיסק מסדר חשיבה נמוך ובינוני. מטרת השאלות היא לאפשר לתלמיד מבטעל על שלושת הטקסטים, על היחסים ביניהם ועל הרעיונות המשותפים להם לצד המייחד של כל אחד מן הטקסטים. מענה נכון לשאלות שימש גם תשתית לכתיבה הממזגת.

קשיים כלליים

- תלמידים התקשו בניסוח הכללות.
- תלמידים התקשו בהסקת מסקנות מטבלה.
- תלמידים התעלמו מחלקי שאלות.

¹ יש להתאים את היקף הטקסטים למידת מורכבותם ולמשך הבחינה. עם זאת יש לזכור כי על פי מפרט התכנים יש לעבוד עם התלמידים על טקסטים בהיקפים של עד 2500 מילים.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

קשיים נקודתיים

• שאלה 1

אף על פי שהומלץ לנבחנים לנסח את טענות הכותבים בקשר לוגי של ויתור תוך הישענות על אמצעי קישור מתאימים, ויתרו נבחנים רבים על המלצה זאת. הדבר גרר ניסוח תשובות חלקיות בלבד.

בנוגע להסקת מסקנות מהטבלה, אף על פי שהטבלה הייתה פשוטה למדי, נבחנים רבים התקשו לנסח מסקנה העולה ממנה.

• שאלה 2

התלמידים נדרשו לציין את **סוג** ההוכחות והנתונים. עצם השימוש במילה **סוג** הצריך הכללה. תלמידים רבים בחרו לציין הוכחות נקודתיות מתוך המאמרים, ולמעשה לא הבינו את ההוראה.

• שאלה 3

השאלה כללה שני חלקים: מענה לשאלה האם תיאור זה משקף מצב דומה בתקופות אחרות בארץ וביסוסה. נבחנים רבים התעלמו מחלק הראשון של השאלה. גם אם הביסוס היה נכון, הפסידו נבחנים אלה ניקוד בגין התעלמות ממתן מענה מפורש לחלקה הראשון של השאלה.

השתמעויות להוראה

1. יש לתרגל עם התלמידים מענה על שאלות מסדר חשיבה גבוה בכל אחד מממדי ההבנה. (תרגול ממוקד בממדי ההבנה השונים ובטקסטים מסוגות שונות אפשר למצוא בחוברת שאלה של טקסט בהוצאת משרד החינוך – האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים).
2. חשוב לתרגל עם התלמידים מיומנויות של ארגון מידע בטבלה, הסקת מסקנות וכיו"ב.
3. יש לשים את הדגש על הבנת הקשרים והיחסים בין הטקסטים הרציפים והבלתי רציפים כמפורט בחוזר מפמ"ר תשע"ו/2:

- זיהוי הנושא המשותף וזיהוי נקודות הדמיון והשוני
- זיהוי הקשרים בין כמה מקורות מידע: האם הם מבטאים ביניהם יחס של השלמה, של התנגדות או של תמיכה
- יצירת הכללות והסקת מסקנות מתוך המידע בעזרת זיהוי הקשרים בטקסטים
- זיהוי מבנה העומק של הטקסטים (שעשוי לשמש תשתית לתוצר הסופי)
- קישור בין פרט מידע לבין המקור או המקום שבו הופיע (כגון לדעת מי אמר מה)

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

- זיהוי קשרים ויחסים בין פרטי המידע המופיעים במקורות השונים, לדוגמה קשרים של ויתור (כולל ניגוד), הוספה, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט; הבחנה בין דעה לעובדה ועוד.
  - זיהוי מאפייני המקור (סוג המקור, המחבר, נקודת המבט, האמינות וכיו') והשימוש בהם בצורה מושכלת בעת הכתיבה
  - ייצוג גרפי של רעיונות המופיעים בטקסטים השונים
4. במהלך ההוראה יש לשלב בין הגישות השונות להוראת טקסט: מלמטה-למעלה (bottom-up) ומלמעלה-למטה (top-down). חשוב להקנות הרגלי עבודה הבוחנים את מבט־העל של המאמרים הנלמדים, תוך הדגשת המאחד בין מאמרים העוסקים בנושא תוכן משותף כתנאי הכרחי לכתיבה הממזגת.
5. יש לחזור ולהזכיר את החשיבות של קריאה מדוקדקת של כל ההנחיות, ההוראות ורכיבי השאלה כתשתית לתשובה.

כתיבה ממזגת לצורך סקירה עיונית / תיאורטית

המטלה דרשה כתיבה ממזגת לצורך סקירת ספרות שתעסוק בפער שבין חזון למציאות במעמד האישה בעולם העבודה בישראל – מתקופת העלייה ועד ימינו. התלמיד נדרש לכתוב בהיקף של כ- 300 מילים. ניכר כי התלמידים הוכנו למטלה מסוג זה, בעיקר בכל הנוגע לצד הטכני של כתיבה אקדמית, קרי אזכור המקורות בגוף הסקירה והעתקת הפריטים הביבליוגרפיים בסופה (אף על פי שמורים רבין חששו מדרישה זו). התלמידים לא התקשו כמעט בהבאת התוכן הרלוונטי.

קשיים

- הנבחנים התקשו מאוד במלאכת המיזוג, בשזירת הרעיונות המשותפים ובהקפדה על היותו של הטקסט טקסט עצמאי כשהנושא הנידון עומד במרכזו. ברוב הסקירות ניכר מבנה אחיד ובו הוצא בתחילה מאמרה של יזרעאלי, אחריו מאמרו של אלמוג ובסוף הטבלה. לא ניכרה ההאחדה ומיזוג של הרעיונות המשותפים, לדוגמה הפער והחזון.
- היו נבחנים שכתבו על פי התבנית הרווחת שאפיינה את הסיכומים בשאלון א (107, 210). ההיצמדות לתבנית הזאת מעמידה בחזית את המאמרים (המאמרים עוסקים ב..., במאמר א נכתב ש..., כותב מאמר ב טוען ש...) ולא את הנושא הנידון.
- היו תלמידים שכתבו בהיקף מצומצם מאוד מההיקף הנדרש (כמאה מילים ואף פחות). תלמידים אלו ניזוקו מכך.
- אף על פי שהנבחנים ידעו את הדרכים השונות לאזכור המקורות והמחברים, היו רבים שכלל לא הפנימו את שמם של כותבי המאמר והמציאו כותבים כיד הדמיון הטובה עליהם.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

השתמעויות להוראה

- בבניית יחידת הוראה לתלמידים או בחיבור בחינה, רצוי כי נקודת המוצא תהיה מטלת המיזוג. יש לוודא כי מהטקסטים הנבחרים אפשר יהיה לחבר סיכום ממוזג.
- בבואכם ללמד כתיבה ממוזגת, התנסו בכך בעצמכם כעבודה אישית ובתוך צוותי המקצוע. כמו כן העריכו את הכתיבה על פי מחוון הכתיבה המופיע בתשובון.
- יש לטפל בנושא של מיזוג מידע בצורה הדרגתית החל בחטיבת הביניים (מומלץ לראות דוגמאות במבחני המיצ"ב)
- אם בעבר עמד סיכום הטקסט או הטקסטים במוקד המטלה (סיכום לשם סיכום), בסקירה עומד במוקד הנושא המבוקש, כשהמאמרים משרתים את הדיון בנושא זה. לא הכותבים ולא המאמרים עומדים בחזית, כי אם הנושא.
- מיומנויות ההשמטה, ההכללה וההבניה מחדש הן מהותיות ליצירת טקסט מיטבי. יש לחזק אותן בהוראה מובנית בשיעורי העברית ולתרגל אותן. על הנבחן להקצות להן זמן במהלך ההיבחנות.
- הפחתת השאלות בפרק ההבנה נועד לאפשר זמן להכנה לסקירה, בין אם בטבלה מארגנת ובין אם בכל דרך אחרת. יש להדגיש לתלמידים כי מחברת הבחינה כוללת דפי טיוטה וכדאי לנצל אותם לצורך הכנת טיוטה.
- המטלות מזמנות אפשרויות שונות למיזוג המקורות בכתיבה. סיכום כל מאמר בנפרד אינו מיזוג מידע מיטבי. יש לחדד את נושא שזירת הרעיונות המשותפים והמייחדים כל מקור מידע ולתרגל זאת.
- יש להדגיש לתלמידים את החשיבות שבכתיבה בהיקף הנדרש, במטרה להציג את הנושא באופן שלם וראוי.
- יש להקדיש זמן לבקרה ולשכתוב גם של ענייני מבע, אחידות במבע, תקינות לשונית וסגנון.
- באזכור מקורות המידע ובכתיבת הביבליוגרפיה יש ערך חינוכי בהבאת דברים בשם אומרם, בחינוך לכתיבה אתית והכנה לעולם האקדמי. יחד עם זאת אין הכוונה כי שעות הוראה רבות ינותבו להקניה טכנית של שיטות שונות לכתיבה אקדמית. בתוך כך יודגש כי כל דרך מקובלת לאזכור מקורות אקדמיים ראויה וטובה.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

תחביר

בלט מאוד היעדר הבחירה המושכלת בשאלות התחביר. רוב הנבחנים בפרק זה בחרו לענות על ארבע השאלות הראשונות בפרק (6-9) בעוד שהמיעוט בחר בשאלה 10. דווקא שאלה 10 היא השאלה שההישגים בה היו הגבוהים מבין שאלות פרק זה.

לצערנו הרב, כבעבר נרשמו הישגים נמוכים בשאלות התחביר. אין אפשרות לייחס זאת למבנה החדש של הבחינה שכן הישגים נמוכים נרשמו גם בשאלות ה"קלאסיות" אשר ברור לכול שנלמדות ומתורגלות: ניתוח משפטים, פירוק משפטים או המרה.

השתמעויות להוראה

- יש לחזור ולהזכיר לתלמידים לקרוא את כל השאלות בטרם עונים עליהן כדי שהבחירה בשאלות תהא בחירה מושכלת.
- הוראת התחביר – אל לה להתמקד רק בפן הטכני של שיום חלקים תחביריים מנותקים מהקשר. מומלץ מאוד לקרוא את המאמרים הבאים:²
בורשטיין, רות (תשס"ג). סוגיות בהוראת התחביר. **איגרת מידע**, נ, 53-66.
בן שחר, רינה (1987). הוראת התחביר – הצעה לגישה אחרת. **עיונים בחינוך**, 46-47, 205-220.
עמיר, עליזה (תשנ"ח). הוראת התחביר בהקשר טקסטואלי. **איגרת מידע**, מ"ה, 31-44.

מערכת הצורות

התגלה קושי גדול בשאלות שעסקו בנושאים שבשנים האחרונות נפקדו מתכנית הלימודים עקב המיקודים ומסמכי ההלימה, כדומת שורשים תנייניים.

השתמעויות להוראה

- יש להורות באופן מעמיק את כל הנושאים הנכללים במפרט התכנים.
- מומלץ לדון בהשתמעויות להוראה, העולות ממסמך זה, בישיבות הצוות ועם המזכירות הבית ספריות.

בהצלחה רבה

תומר בוזמן

המפמ"ר על הוראת העברית

וצוות הפיקוח על הוראת העברית

---

² המאמרים נגישים במרשתת.